

УДК 378.31(447)

Ольга Кобрій, доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Андрій Заяць, магістр соціально-гуманітарного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ШЛЯХИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ УКРАЇНИ

У статті розкриваються шляхи демократизації навчально-виховного процесу у ВНЗ та обґрунтовується необхідність реалізації в ньому індивідуалізації навчання і виховання, самостійної роботи студентів. З'ясовано, що такі перетворення є доброю практикою самореалізації, використання можливостей кожного студента.

Ключові слова: демократизація педагогічного процесу, індивідуалізація навчання і виховання у ВНЗ України, самостійна робота студентів.

Лит. 6.

Ольга Кобрій, доктор педагогических наук, профессор
кафедры общей педагогики и дошкольного образования
Андрей Заяц, магистр социально-гуманитарного факультета
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПУТИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ВУЗАХ УКРАЇНИ

В статті розкриваються шляхи демократизації навчально-виховного процесу у ВНЗ та обґрунтовується необхідність реалізації в ньому індивідуалізації навчання і виховання, самостійної роботи студентів. Вияснено, що такі перетворення є доброю практикою самореалізації, використання можливостей кожного студента.

Ключевые слова: демократизация педагогического процесса, индивидуализация обучения и воспитания в вузах Украины, самостоятельная работа студентов.

Olha Kobriy, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the General Education and
Early Childhood Education Department
Andriy Zayets, Master of Social and Humanitarian Faculty
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE WAYS OF DEMOCRATIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS AT THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article highlights the ways of the democratization of educational process at higher educational institutions and substantiates the necessity of implementation of individualization of education and upbringing, the students' independent work. It has been found out that the following transformations considered to be a good practice of self-realization of each student.

Keywords: the democratization of the educational process, the individualization of education and upbringing, the students' independent work, the higher educational institutions of Ukraine.

Постановка проблеми. Реформування навчально-виховного процесу у ВНЗ пов'язується передовсім із демократичною його організацією. Забезпечення творчої праці, самостійного пошуку, відчуття свободи, відповідальності за свої вчинки, вдосконалення самостійної роботи студентів, керівництво їх самонавчанням і самовихованням пов'язані з демократизацією педагогічного процесу та ведуть до гармонії, оновлення суспільства, духовного росту учасників педагогічного процесу, підвищення якості освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників.

Аналіз досягнень з проблеми. Визначаючи основні напрями перебудови навчально-виховного процесу у ВНЗ України, вчені розробляють педагогічні технології організації навчально-виховного процесу на сучасному етапі розвитку суспільства (О. Вишневський [1], М. Гриньова, А. Фурман [6], М. Чепіль та ін.), з'ясовують умови удосконалення самостійної пізнавальної діяльності (В. Костенко [3], Ю. Мальований, П. Сікорський, М. Солдатенко [5] та ін.), однак комплексного дослідження проблеми демократизації процесу освіти у ВНЗ України не проводилося.

Виходячи з вищевикладеного, **метою статті** є обґрунтування демократичних перетворень у

ВНЗ України щодо включення студентів у самостійну творчу діяльність, особистісної орієнтації та забезпечення набуття ними власного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Простір для розвитку творчої, вільної, гуманної особистості, здатної до самостійного, відповідального вибору, відкриватиме така система цінностей, яка не буде нав'язуватися, яка органічно поєднуватиметься з провідними життєвими цілями, з моральністю. Лише відхід від диктату, вивільнення творчих сил людини, прагнення до ініціативної творчої праці допоможуть їй звільнитися від психології раба, позбутися споживацького ставлення до життя, віднайти гармонію. Цим забезпечується можливість становлення особистості, яка бере на себе відповідальність за власну життєдіяльність, стає реальним суб'єктом вдосконалення суспільства, творцем своєї долі.

Прилучення підростаючого покоління до суспільного життя ставить його у критичну ситуацію, що вимагає вибору життєвої програми, життєвого самовизначення. Це насамперед означає необхідність у ціннісно-цільовому самовизначенні. Адже саме ціннісні орієнтації виражають наявність інтересів і потреб людини, що відображають ставлення до духовних або матеріальних цінностей. І повноцінної реалізації людини, а також побудови демократичних стосунків з іншими людьми не може бути без високого рівня почуття власної гідності учасників педагогічного процесу, оптимістичної атмосфери у їхньому оточенні, сформованого механізму самоконтролю.

Потрібна дуже делікатна робота щодо захисту демократичних змін у житті, виявлення демократичної позиції, обґрунтування її логічності і доречності, яка виключає приниження людини. Насамперед важливо індивідуалізувати процес навчання і виховання кожної особистості, врахувати особливості кожної людини і створити умови для вдосконалення її здібностей у вибраній сфері діяльності.

Самостійна діяльність кожного студента є основною передумовою становлення його як суб'єкта демократичних стосунків. Суб'єкт діятиме як вільна особистість лише в позиції самостійної особистості [1, 68 – 69]. Студент повинен бути не об'єктом для впливу педагога, жертвою влади авторитету, пасивним слухачем, споживачем чужої праці, засобом досягнення якихось намірів, а господарем свого життя і суб'єктом власної діяльності. Тоді ефективність самостійної роботи визначатиметься самоорганізацією, саморозвитком, самоосвітою, і

її результатом буде здатність справлятися із різними життєвими ситуаціями.

Створення сприятливих умов для навчання і виховання особистості в кожному навчальному закладі означає досягнення якісно нового рівня вивчення навчальних предметів, а значить, вдосконалення змісту, методів, форм і засобів навчання відповідно до демократичних принципів у освіті. Тому забезпечення можливості для вияву ініціативності та самостійності завжди є конкретним втіленням демократичних змін. Адже такі умови сприяють відокремленню, забезпеченню високих результатів у роботі. І найбільше значення самостійної діяльності – у появі почуття відповідальності за дану ділянку роботи.

Тенденція демократизації, що виявляється у розвантаженні навчальних предметів інформацією, пристосуванні змісту інформації до умов діяльності і особливостей дітей, у застосуванні діяльнісного підходу до визначення змісту навчальних предметів, передбачає регулювання кількості інформації та змісту завдань самим педагогом, створення можливостей для самостійного вивчення предмету і велику увагу до розв'язування задач. Проблема оновлення змісту освіти повинна розглядатися у зв'язку з активною участю студентів у навколишньому житті, пошуком засобів стимулювання самостійної творчої діяльності.

Для забезпечення якості вивчення курсу необхідно створити умови для систематичного виконання дій та операцій самостійно. Важливим засобом реалізації самостійної навчальної діяльності є модульно-рейтингове навчання, яке дозволяє забезпечити систематичне вивчення предмету, створити стимули для регулярної та якісної роботи [3; 6]. Використання рейтингової системи значно активізує навчальну роботу студентів і викладачів, стимулює систематичну роботу студентів над навчальним матеріалом. Тоді викладач виконує функцію не інформаційну, а управлінську і стає, по суті, консультантом у самостійному навчанні студентів: з'ясовує проблеми, що виникають при опрацюванні матеріалу, допомагає студентам ліквідувати прогалини в підготовці тощо.

Зауважимо, що самостійна діяльність кожного студента є основною передумовою становлення його як суб'єкта демократичних стосунків. Ефективність дій суб'єкта залежить від особистого включення у діяльність, яка починається лише тоді, коли він сам усвідомлює обмеженість наявних засобів діяльності і починає шукати нові. Власне творчість передбачає деякі

самостійні дії студентів, особливо пов'язані з конструюванням і проектуванням, пошук власних стимулів виконувати роботу, формулювання своїх суджень і висновків тощо.

Необхідність наближення до рівня європейських та світових стандартів, збереження надбань минулого, інтенсифікація навчання та побудова надійного теоретичного підґрунтя для забезпечення відповідності змісту педагогічних дисциплін запитам практики та подолання успадкованих стереотипів і хибних уявлень. Звідси необхідність пристосування змісту інформації до особливостей студентів та умов діяльності, забезпечення особистого досвіду студентів та збалансування навчання, розвитку і виховання, ідеї особистісної орієнтації, нарощування творчого компонента, диференціації та індивідуалізації, комплексності, цілісності та інтегративності знань.

Отже, проблеми демократизації освіти тісно пов'язані із самостійною роботою студентів. Жодна перебудова в освіті у напрямку демократизації неможлива без активізації самостійної роботи кожної особистості, що є учасником педагогічного процесу. Важливою умовою досягнення таких цілей є високий рівень саморегулювання, і значне місце в системі роботи за рейтингом займають індивідуальні заняття зі студентами, на яких студенти мають можливість з'ясувати незрозуміле, отримувати консультації щодо самостійної роботи над темою, скласти чи перескласти підготовлену тему.

Реальними показниками включення у процес пошуку, що супроводжується здогадками, радістю відкриття, є, на думку А. Фурмана, сумнів, увага, емоції, запитання, діалог, припущення тощо та створення умов для прояву самостійності, то важливим його показником є "уміння узагальнювати, виділяти головне, застосовувати загальні закономірності для пояснення окремих фактів" [6, 135].

На необхідності здійснення самостійного переносу знань у нову ситуацію та виявлення нової проблеми у знайомих умовах, нових функцій знайомих об'єктів, а також виявлення альтернативи традиційному вирішенню, комбінування відомих способів розв'язання по-новому, знаходження оригінальних шляхів виконання поряд з відомими іншими тощо вказують також інші дослідники змісту перетворювальної діяльності (О. Вишневський, О. Корсакова та ін.).

Самостійне розв'язання проблеми на основі зібраних фактів, обмірковування способів їх перевірки, передбачення шляхів розв'язку,

організацію дослідження передбачають творчі методи: творча письмова робота, дослідницька робота, творча вправа. Ці методи дають широкий простір для інтуїції, фантазії, передбачень, оригінального розв'язання ситуації, здогадок і передбачають повну самостійність у роботі, тому найбільше сприяють розвитку творчої уяви, творчого мислення, уваги, вольових якостей та ін.

Аналізуючи дидактичні, академічні, перцептивні, мовні, організаторські, авторитарні здібності педагогів, Л. Прокопів звертає увагу на розвиток у майбутніх вчителів педагогічної уяви, комунікативних здібностей, які допомагають налагодити спілкування з учнями та встановити взаємостосунки з ними, а також розподіляти увагу між багатьма видами діяльності [4, 42 – 43].

У Концепції змісту освіти для європейського виміру України вказується необхідність використання "розробки серії ігрових імітаційних проектів, які б забезпечували формування власного погляду молоді на шляхи майбутньої інтеграції України в Європу" [2]. До того ж у демократизації навчально-виховного процесу використовуються творчі ігри ("Відповідає сусід", "Відгадай слово", "Протилежності", "Компліменти", "Секрет групи", "Світська бесіда", "Емоційні сходи", "Зустріч", "Мандрівка", "Асоціації", "Заклик", "Казка для всіх" тощо), ситуації ігрової творчості (термін Р. Вайноли).

Сьогодні створюються сприятливі умови для саморозвитку та самореалізації студентів, часто практикуються інноваційні форми навчання: лекція-дискусія, лекція-аналіз, лекція-діалог тощо. Тут багато в чому залежить від продуманої організації самостійної діяльності, яка передбачає висловлення студентами власних поглядів, розвиток емоційних переживань, виявлення самостійності, відповідальності, активності тощо. До того ж інтерактивне навчання, зрозуміло, будується на взаємодії учасників педагогічного процесу.

Осучаснення змісту підготовки вчителя, його адаптація до умов входження молодих людей у відкрите суспільство та їх самореалізація зумовлюють зменшення частки засвоюваної інформації, зростання обсягу знань про способи пізнання, умінь переробляти й застосовувати інформацію для індивідуального розвитку. Поширення засобів інформації, зрозуміло, виявляє значний вплив на поведінку особистості, її спосіб мислення, розуміння нею світу тощо. Розв'язуючи завдання підготовки конкурентоспроможного фахівця, важливо не допустити шкідливого впливу електронних засобів та інших технічних удосконалень на людину, дати змогу їм надати

вищій освіті позитивних імпульсів у справі підготовки фахівців. Це означає проведення певних застережень у навчальних планах, конкретних вказівок щодо здійснюваної студентами навчальної діяльності.

Висновки. Демократичні процеси в освіті супроводжуються нарощуванням активності, самостійності і творчості студентів, забезпеченням їхнього статусу суб'єкта навчальної діяльності, їхньої конкурентоспроможності. Шляхами демократизації педагогічного процесу є вдосконалення самостійної роботи студентів, керівництво їх самонавчанням і самовихованням, включення студентів у самостійну творчу діяльність, особистісна орієнтація, забезпечення набуття ними власного досвіду, реалізація сучасних інноваційних технологій, індивідуалізація навчання і виховання, створення умов для повноцінної реалізації людини, побудови демократичних стосунків з іншими людьми, високого рівня почуття власної гідності учасників педагогічного процесу, оптимістичної атмосфери у їхньому оточенні, механізму самоконтролю, простору для розвитку творчої, вільної, гуманної особистості, здатної до самостійного, відповідального вибору, а також розвантаження навчальних предметів інформацією, пристосування змісту інформації до умов діяльності і особливостей дітей, застосування діяльнісного підходу до визначення змісту навчальних предметів через використання модульно-рейтингової системи,

засобів індивідуального призначення, інноваційних форм навчання тощо.

Перспективами дослідження є виявлення педагогічних умов та демократичних способів застосування діяльнісного підходу до визначення змісту фахових предметів.

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Омелян Вишневецький. – 2-е вид., доопрац. і доп. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.

2. Концепція змісту освіти для європейського виміру України // Відкритий урок. – 2005. – № 13 – 16; osvita.pedagog.org.ua/text/news/...osvita/concept_osvita.html.html

3. Костенко В. Модульно-розвивальне навчання: від управління до методичного забезпечення / Володимир Костенко // Рідна школа. – 2000. – №7. – С. 17 – 23.

4. Прокопів Л.М. Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних закладах України (друга половина XX ст.): монографія / Любов Миколаївна Прокопів. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 256 с.

5. Солдатенко М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу / М. Солдатенко // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 3 – 6.

6. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника: монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 288 с.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016

“Світ вступає у століття людини. Більше, ніж будь – коли, ми зобов’язані думати зараз про те, що ми вкладаємо в душу людини”.

*Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист, письменник*

“Що потрібно, щоб стати майстром педагогічної праці? Звичайно, знання, але обов’язково – добра душа, чуйне серце, любов до дітей і нестримне бажання присвятити їм своє життя”.

*Адольф Дістервег
видатний німецький педагог-демократ*

“Як можна пізнати себе? Не шляхом споглядання, але лише шляхом діяльності. Спробуй виконати свій обов’язок і ти пізнаєш, що в тобі є”.

*Йоганн Воольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург*

